

Strickland-Pajtók Ágnes

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Populáris kultúra és kulturális állampolgárság. *A szolgálólány meséje* című sorozat közönségvizsgálata Magyarországon¹

Bevezetés

Az elmúlt években számos munka született annak bemutatására, hogy a televíziós drámasorozatok a befogadók számára többet nyújthatnak pusztán szórakozásnál (lásd Hermes & Stello 2000; Askanius 2017; Hill 2018), s arra ösztönözhetik őket, hogy politikai-társadalmi kérdésekben akár önkéntelenül is állást foglaljanak. Joke Hermes (2005, 11) meglátása szerint a populáris kultúra látszólagos könnyedsége és súlytalansága ellenére alkalmas arra, hogy betöltse az ideológiai és politikai küzdőtér szerepét,² s elősegítse a domináns hatalmi rendszerek elleni fellépést (Hermes 2005, 3).³ Ez a meghatározás a Hermes által is gyakran használt kulturális állampolgárság fogalmához kötődik, mely jelen vizsgálódásban is kulcsszerepet tölt be, hiszen lehetőséget biztosít a populáris kultúra demokratizáló hatásának a feltárására. Ennek a kritikai kultúrakutatás hagyományaira épülő empirikus kvalitatív kutatásnak célja tehát az, hogy megvizsgálja, hogyan képesek a televíziós sorozatok aktuális társadalmi-politikai témákat a mindennapi közbeszéd tárgyává tenni, akár olyanok számára is, akik igyekeznek elkerülni a politikai eseményekkel kapcsolatos állásfoglalást.

A választás több ok miatt esett Margaret Atwood 1985-ben íródott regényének, *A szolgálólány meséjének* televíziós adaptációjára (Hulu 2017–). Az egyik tényező az volt, hogy a sorozat az igényes szórakozás kategóriába

---

¹ E tanulmány a Journal of Central European Communication 2021. tavaszi számában megjelent *Cultural Citizenship, Popular Culture and Gender: Examining Audience Understandings of The Handmaid's Tale in Hungary* című angol nyelvű írásom magyarra átdolgozott változata. A Szerző köszönetet mond Tina Askaniusnak (Malmöi Egyetem) nélkülözhetetlen megjegyzéseiért, tanácsaiért és ötletadó gondolataiért.

² A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „Popular culture hides rather than foregrounds itself as a domain of political and ideological struggle.”

³ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „Popular culture can be celebrated as a domain of resistance against dominant power relations”

sorolódik: a kiindulópontul szolgáló alkotás egy elismert szépíró munkája, s a televíziós produkció is pozitív kritikái visszhangot keltett, több Emmy és Golden Globe díjban is részesült (Harrison 2020, 23). Azért volt célszerű megelőzni a minőséggel kapcsolatos kifogásokat, mert így el lehetett kerülni, hogy a tömegmédiára vonatkozó elutasító magatartás készen szállítsa „az előregyártott, magától értetődő” és különösebb tétovázás nélkül felhasználható fogalmakat és koncepciókat” (Ang 1995, 203) a résztvevők számára, nem tudta véleményalkotásukat a negatív beidegződések irányába tolni, nem tudott eleve fölöslegessé tenni „minden alaposabb, személyesebb magyarázaton való töprenkedést” (Ang 1995, 203). Azáltal, hogy a kutatásban résztvevők az interjúk tárgyát a minőségi produkcióként értelmezheték, a tömegmédiával kapcsolatos előítéletek nem aktivizálódtak és írták fölül a válaszadók saját véleményét. *A szolgálólány meséje* című sorozat színhelye egy Gilead nevű disztópikus ország, ahol háborús és környezeti katasztrófák következtében az emberiség a kihalás szélére sodródott. Totalitárius berendezkedése a kevés termékenynek maradt nőt kényszerítik gyerekszülésre. Ebben a társadalomban minden egy eltorzított családpolitikának van alárendelve, a nő teste fölötti önrendelkezése megszűnik, az köztulajdonná válik. A Szolgálólányok tehetős, kivételezett helyzetben lévő Parancsnokok uralta családokhoz kerülnek, ahol a bibliai Billah történetére hivatkozva rituális szertartás során szexuális erőszak áldozatai lesznek, mindaddig, amíg a ház ura, a Parancsnok teherbe nem ejti őket. Miután teherbe esnek és szülnek, a gyereket a családnál hátra kell hagyniuk, új ’állomásra’ helyezik őket, ahol ismét arra kényszerítik őket, hogy mások számára utódokat hordjanak ki. A nők kihasználását a gileadi rendszer bizalmatlanságra, megosztottságra, gyanakvásra épülő társadalmi rendje tartja életben, ahol a félelem megakadályozza az emberi kötelékek kialakulását. A cselekmény középpontjában a főszereplő, June elszánt küzdelme áll, hogy tőle elszakított kislányát megtalálja. A diktatórikus rezsím erőszakosságát és szélsőséges egyenlőtlenségét a főhős perspektívájából láttatja a sorozat, s a közönség is e pozícióval – az elnyomott nő helyzetével – azonosulva válik a történések részesévé, ismer meg egy groteszk, pontos és kíméletlen szabályok szerint működő világot.

A sorozat azért bizonyult jó alapnak a beszélgetésekhez, mert azon kívül, hogy az elmúlt évek népszerű televíziós produkciója volt Magyarországon (HVG 2022), a disztópikus világban játszódó cselekmény alkalmasnak tűnt arra is, hogy markáns vélemények megfogalmazására készítse a befogadókat. Az erőteljes állásfoglalás oka az is lehet, hogy a jelen és közelmúlt magyar politikai és köznyelvi diszkurzusában sokszor megjelent a férfi-női szerepek konzervatív átértelmezésének gesztusa, s ennek hangsúlyos elemeként a több gyermeket vállaló nők követendő példaként való megjelenítése. Ahogy Kövér Ágnes a 2018-as a „családok védelméről” szóló

nemzeti konzultációt elemző tanulmánya rávilágít, ezekben a 'konzultációs' szövegekben artikulálódik a kormány ideológiai szándéka: „a népességfogyás — női termékenység horizonton határozza meg a gondolkodási pályát, saját cselekvési tartományát pedig kizárólag a női termékenység anyagi kompenzálására, azaz megvásárlására korlátozza” (Kövéér 2018, 66).

A döntést, hogy kizárólag nők vegyenek részt a kutatásban az motiválta, hogy a nők gyakran úgy érzik, a politikai közélet nem vesz tudomást róluk és problémáikról, ezért sokszor inkább visszahúzódnak a nyilvánosságtól, nem fogalmaznak meg véleményt aktuális politikai kérdésekben (Donovan 2012, 187). A kutatás éppen az esetlegesen ki nem mondott gondolatok megszólaltatására törekszik.

E jelenségek és célok által inspirálva a dolgozat tehát az alábbi kérdések megválaszolására vállalkozik: Hogyan vélekednek a megkérdezett magyar nők *A szolgálólány meséje* című sorozatban megjelenített jelenségekről? Látnak-e párhuzamokat Gilead fiktív világa és aktuális társadalmi-politikai események között? A sorozat által indukált bevonódás és véleményformálás értelmezhető-e a kulturális állampolgárság megjelenéseként?

Elméleti keret

A bevezetőben már említett kulturális állampolgárság fogalma a 90-es évek közepén jelent meg a posztmodern-kulturális médiakutatás szövegeiben (Császi 2008). Császi Lajos a fogalom kialakulásának történetére alapozott definíciója szerint a kulturális állampolgárság nem más, mint a korábbi nyilvánosság kiszélesedése a média révén. Mikor a nézők egyes műsorok tartalmát, s az ezekkel kapcsolatos nézeteket vitatják meg, tulajdonképp politikai-társadalmi kérdésekben foglalnak állást. Jelen tanulmány ehhez a hagyományhoz kapcsolódva az interpretáció olyan platformjaként értelmezi a kulturális állampolgárságot, mely „lehetőséget ad az identitás, a közösség, az inklúzió és a kirekesztés folytonos újraértelmezésére” (Hermes 2005, 6).⁴ A definíció két fontos kulcseleme számunkra most a média identitásképző ereje és közösségformáló képessége. A populáris kultúra követése és fogyasztása ugyanis nem magányos tevékenység, rajta keresztül ún. értelmező közösségek jönnek létre. E közösségek működhetnek a valós térben, a virtuális térben, de akár csak elképzelték is, így az azonos populáris terméket fogyasztók akkor is egy értelmező közösséghez tartoznak, ha soha nem találkoznak, vagy nem is tudnak egymásról. A tagokat közösen jellemzi az adott műfaj sajátosságainak ismerete, és az a „képesség, hogy a populáris kultúrával kapcsolatos tudásukat

---

⁴ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „An arena in which not only meaning is struggled over, but identity, [...] community, and inclusion and exclusion as well.”

felhasználva másokkal kommunikáljanak és kapcsolatokat alakítsanak ki” (Hermes 2005, 68).⁵

A befogadók reakcióinak vizsgálatán keresztül így tehát fel lehet térképezni adott értelmező közösség tipikus interpretációit és asszociációit. E kutatás tehát nem hatásvizsgálat, hanem empirikus elemzés annak feltárására, hogy a nézők hogyan viszonyulnak a sorozatban bemutatott témákhoz, s hogyan kerülnek nyilvános, személyes vagy akár csak belső dialógusba a látottakkal.

E folyamat megértéséhez szükség van a kulturális állampolgárság egy fontos elemének, a bevonódás fogalmának körüljárására is. Peter Dahlgren a kulturális állampolgárság gyakorlataival foglalkozó tanulmányában rámutat, hogy a mindennapi beszélgetés a demokrácia köznapi megjelenési formája is lehet, hiszen „a hétköznapi beszélgetés kötetlensége, nyitottsága, kreativitása, empátia- és érzelmeltető potenciálja miatt nélkülözhetetlen a demokratikus berendezkedés fenntartásához” (Dahlgren 2006, 276).⁶ A populáris kultúra tehát azáltal tudja összekapcsolni a politika és a szórakozás szféráit, hogy különböző elvont témákat aktualizál, ezeket kiemeli a politikai diskurzusból, s a nézők számára könnyebben feldolgozhatóvá teszi. Hisz a legtöbb ember szívesebben beszél arról, mit látott előző este a televízióban, mint, hogy politikai jellegű eseményeket értékeljen. Így a populáris kultúra által megjelenített témák gyakran társalgási katalizátorként, s ezáltal társadalmi kapocsként funkcionálnak, s hozzájárulnak a civil társadalom számára nélkülözhetetlen „interakciós nyilvánosság terének megerősödéséhez” (Dahlgren 2006, 276),⁷ s a régi nyilvánosság kiszélesítéséhez (Császi 2008). A bevonódás lehetséges mértéke igen tág spektrumon mozog, s emiatt hatókörének pontos kijelölése talán nem is lehetséges. A bevonódás megmutatkozhat konkrét cselekedetek formájában, (mint például egy demonstráción való részvétel), ám a kontinuum másik végpontján elhelyezkedő, szinte észrevétlen tettek, mint például az informális baráti beszélgetések sem kevésbé fontosak.

A populáris kultúra és a politika kapcsolatának jelen vizsgálatához elengedhetetlen ez utóbbi fogalom jelen kontextusban való definiálása: e kutatás arra a tágabb értelemben vett politika-fogalomra hagyatkozik, amelyet Liesbet Van Zoonen így határoz meg az *Entertaining the Citizen* (*Az állampolgár*

⁵ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „the ability to use one’s knowledge of this form of popular culture to communicate and make contact with others.”

⁶ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „The looseness, open-endedness of everyday talk, its creativity, potential for empathy and affective elements are indispensable for the vitality of democratic politics.”

⁷ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „[T]he interactional public sphere emerge as a sector of civil society.”

szórakoztatása) című munkájában: „a politikát nem csak a politikusok csinálják. (...) A politika egy olyan 'tér', ami függetlenül létezik annak gyakorlójától, s platformot biztosít a hatalmi viszonyok soha nem szűnő küzdelmei számára” (2005, 5).⁸ E politika-fogalom legnagyobb előnye, hogy a közönséget nem száműzi az intézményi politika hátterébe, hanem a politikai közélet aktív tagjaként tekint rá, így megteremtve a lehetőséget a magán- és közszféra, a politika és szórakozás határterületeinek vizsgálatára. Idézett művében Van Zoonen arra is rámutat, hogy a populáris kultúra rajongóinak és a politikai közösségek látszólag egymástól távol eső világait több hasonlóság köti össze, mint azt első ránézésre sejténénk: mindkét csoport egy látványos teljesítményre, produkcióra válaszul jön létre, az egyéneknek hasonló lépéseket kell tenniük annak érdekében, hogy e közösségek tagjaivá válhassanak, illetve mindkét csoportra jellemző a tagok érzelmi elköteleződése is (Van Zoonen 2005, 53-58). Ezen összefüggések felismerése hasznos következtetéseket rejt magában: “a politika és a szórakoztatás közötti kapcsolatra úgy kellene tekinteni, mint az érzelmi intelligencia kiaknázásának lehetőségére, mely nélkülözhetetlen a politikai aktivitás és tevékenység fenntartásához” (Van Zoonen 2005, 66).⁹

A kulturális állampolgárság elméletei számos nemzetközi empirikus kutatáshoz is szolgáltattak hátteret. (Lásd Nærland 2019; Toone et al. 2017; George 2012). Bár a magyarországi médiakutatás diszkurzusában is születtek ilyen jellegű munkák (lásd például Bényei 2001; László 2005; Munk 2009), a kulturális állampolgárság elméleti összefüggéseit pedig Császi Lajos alapos cikke foglalta össze (Császi 2008). Azonban a populáris kultúra, politika s ezeknek a magyarországi társadalmi nemi viszonyaira való vonatkoztatása, néhány kutatást kivéve (pl. Barát 2012), kívül esett az eddigi magyar kutatások látókörén. Ezért úgy gondolom, hogy egy ilyen jellegű vizsgálat különösen az elmúlt időszak polarizálódó magyar valóságában érdekes adalékokkal szolgálhat.

Módszertan

Az esettanulmány huszonkét magyar nővel végzett mélyinterjú alapján készült, melyek 2020 áprilisa és májusa között zajlottak személyesen vagy online. A döntést, hogy csak nőket vonjak be a kutatásba, több ok is motiválta.

---

⁸A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „[P]olitics is not just what politicians do. [...] Politics is also a “field” that exists independently from its practitioners and that accommodates the continuous struggle about power relations in society.”

⁹ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: “articulations between politics and entertainment should be seen as inviting the affective intelligence that is vital to keep political involvement and activity going.”

Egyrészt a véleménynyilvánítás hivatalos platformjain, a nők még mindig alulreprezentáltak Magyarországon (Gender Equality Index 2019), s így a hangjuk és véleményük kevésbé hallható az őket közvetlenül érintő döntések kapcsán is. Másrészt, a női közönség médiafogyasztási szokásai és értelmezési stratégiái különbözhetnek a férfiakétól (Ang 1996; Radway 2000), mely jellemzők további feltérképezéséhez is hozzájárul ez a kutatás.

A cél az volt, hogy olyan magyar nőket szólaltassak meg, akik megosztják velem *A szolgálólány meséje* című sorozat által keltett benyomásaikat, gondolataikat. Természetesen ezek a válaszok nem fedik le a magyar nők által megfogalmazott válaszok lehetséges spektrumát, s a felmérés nem tekinthető reprezentatívnak. Ehelyett a mélyinterjúk, a hosszú beszélgetések s az ezekből megszületett kvalitatív kutatás ereje és lehetőségei abban rejlenek, hogy érzékletesen s a maguk komplexitásában képesek megragadni az adott értelmezői közösségre jellemző tendenciákat, asszociációkat, beidegződéseket.

A mintavétel részben célzottan történt, vagyis e kutatás konkrét céljait figyelembe véve választottam ki az interjúalanyokat: olyan nőket szólítottam meg, akik közösségi médiafelületeken követték a sorozatot. Másrészt a kényelmi és a hólabda módszert is alkalmaztam: saját Facebook oldalamon közzéttem egy felhívást, melyet többen megosztottak. Annak érdekében, hogy a saját „buborékomtól” minél távolabb kerüljek, olyan online női csoportban is megosztottam a kérésem, ahol nem voltak személyes ismerőseim. Összesen körülbelül harminc megkeresést kaptam, s ebből született a huszonkét interjú. Az interjúk hossza 35-80 perc között mozgott, s egy kivétellel magyarul zajlottak. A résztvevőknek három feltételnek kellett megfelelni: definiálják magukat magyarnak, nőnek, és ismerjék a sorozatot. Egyéb tényezők, mint például az életkor, lakhely, és az, hogy a sorozatból hány részt látott valaki, nem voltak relevánsak. A jelentkezők életkora így 17 és 56 év közé esett, mindegyikük Magyarországon él, Budapesten, vidéki megyeszékhelyen vagy falvakban. A mintavétel tehát alapvetően homogén, ám ahogy a Függelékben megadott táblázat is mutatja, társadalmi helyzetüket tekintve heterogén válaszadókat sikerült bevonni.

A kvalitatív interjúk elemzése gyakran történik a szövegelemzés módszerével. Ám e technika veszélye, hogy a kutató személyes meggyőződése reflektálatlanul szivároghat be az interpretációba, a megszólalók megnyilatkozásainak értelmezésébe. Ezt kivédendő, a megértés és magyarázat dinamikus és végtelen kapcsolatára építő hermeneutika körköröségét (Kvale 2017) igyekeztem bejárni, s a leírt interjúszövegek újraolvasásán keresztül megragadni s rekonstruálni a résztvevők mondanivalóját. Így nemcsak a válaszokban megbújó ellentmondásokat, hanem a sokszor több megszólaláson keresztül is átnyúló feleleteket is sikerült feltérképezni. A

résztevőktől származó szó szerinti idézetek nagy száma is a válaszadók gondolatainak pontos és első kézből való megjelenítését kívánja erősíteni.

A kódolási folyamat során a válaszadók Gilead fiktív világára való reflexióit, a sorozathoz való kapcsolódás példáit, s ennek nyomán az egyenlőtlenség megtapasztalása során adott reakciók megfogalmazását kerestem. Végül három tematikus blokk rajzolódott ki: Gilead és a „jelen világunk” összevetése, a bevonódott magatartás aktív cselekvésben való megmutatkozása (a kulturális állampolgárság megmutatkozása), az aktív bevonódás elmaradása, s ennek okai.

Az interjúk egyik fókusza annak feltárása volt, hogy a befogadók hogyan viszonyulnak a sorozat szereplőihez és a cselekményéhez, ezen keresztül pedig annak vizsgálata, hogy a sorozat interpretálása történhet-e a jelen politikai, kulturális kontextusának értelmező horizontja felől, és ha igen, hogyan fogalmazódnak meg azok a gondolatok, melyek *A szolgálólány meséjére* való reflektáláson kívül a beszélő saját jelenéhez fűződő viszonyáról is árulkodnak. A másik cél pedig az igazságtalanságot és egyenlőtlenséget ábrázoló cselekménybe való bevonódás, és az ezen keresztül megjelenő kulturális állampolgárság alaposabb megértése volt.

Gileadi párhuzamok

A fiktív cselekmények és az aktuális politikai-társadalmi problémák közötti esetleges hasonlóságot a válaszadók legtöbbször arra a kérdésre adott felelet során fogalmazták meg, hogy látnak-e bármilyen párhuzamot Gilead és jelen világunk között. A tág értelmezési lehetőséget biztosító megfogalmazás szándékos volt, hiszen így a válaszadók szabadon hozhattak (és hoztak is) példákat saját mikro- és makrokörnyezetükből, a szubjektív élményektől kezdve, a nemzeti szinten keresztül, egészen a nemzetközi jelenségekig.

A leggyakrabban említett párhuzam, ami a megkérdezettek szerint egyaránt jellemzi Gileadot és korunkat is, a bizalmatlanság érzése volt. Az egyik válaszadó így fogalmazott:

Ők [a szolgálólányok] egymás között sem merik kimondani azokat a dolgokat, amik nyilvánvalóan mindenkinek a fejében ott voltak, és hogy mennyire csak tapogatózás, hogy kiben bízhat, holott egymásra vagytok utalva. (5. résztvevő)

A bizalmatlanság érzése nemcsak a szavak szintjén fogalmazódott meg, hanem a felém mutatott magatartásban is, mely gyakran nonverbális jegeken keresztül nyilvánult meg. Ha a politikát távolról is érintő kérdés merült fel, a

válaszadók elbizonytalanodtak, többször rápillantottak a beszélgetést rögzítő telefonra, vagy visszakérdeztek: „*Nem tudom, most ezt szabad-e?*” (5. résztvevő)

A kezdeti bizalmatlanságon végül a legtöbb résztvevő felülkerekedett, és megosztotta politikai jellegű nézeteit is. Ezt a fajta ambivalenciát, a visszahúzóds és a véleményformálás igénye közötti ellentmondást jól példázza az “Én nem akarok politizálni, de...” gyakran alkalmazott mondatstruktúra, mikor az állásfoglalás élet tompító fordulatot rendszerint egy erősen politikai tartalmú megnyilatkozás követi:

Szerintem Magyarországon, nem akarok politizálni, de nincs demokrácia. (6. résztvevő)

Nem a politikába akarok ezzel belemenni, de a közelmúltban volt ilyen felháborodás, hogy amikor arról volt szó a kormány részéről, hogy minél több gyereket kell szülni, három gyereket kell szülni.” (22. résztvevő)

Ezek a vélemények azt példázzák, hogy a drámasorozat követése során megfogalmazódhatnak a saját kontextusukkal kapcsolatos állásfoglalások, s hogy a fikció és a valóság síkját gyakran akár önkéntelenül is összevetik a válaszadók, s egymás tükrében értelmezik.

Egy másik, többször említett hasonlóság Gilead és „saját világunk” között, az ambivalens anyaság-élmény és az ehhez kapcsolódó fizikai kiszolgáltatottság volt. A női test köztulajdonként való megjelenítése a gileadi élet egyik elkerülhetetlen és központi tapasztalata, melynek a sorozatban való megjelenítése több résztvevőben felelevenítette saját szülésének körülményeit:

Amikor kismama voltam az a körülrajongás, ami olyankor van, meg az a kímélés engem azért zavart (...), mert azt éreztem, hogy ez nem nekem szól, hanem a babának, és hogy innen tudom, hogy addig számítok ameddig a gyerek miatt kellek. (22. résztvevő)

A kórházakban a szülések alatt is nagyon kiszolgáltatottak a nők, nagyon nehéz az, hogy nem akarsz valamit, de rád erőltetik azzal, hogy a gyerek élete a fontos. (18. résztvevő)

Érdekes, s az aktív befogadói magatartás jelenségének példája, mikor ugyanaz a médiatermék merőben eltérő asszociációkat kelt a különböző politikai nézetű nézőkben. Az előbbi példától eltérően, mikor azt láthattuk, hogy Gilead a mai magyar valóság kritikájára ösztönözte a befogadót, a következő példa ezzel ellentétes, azt elfogadó interpretációt mutat:

Ha alapul veszem azt, hogy most milyen politikai irányvonal van és milyen kormányerő van, merem mondani azt, hogy van némi párhuzam a kettő

között. De nem ebben a beteg verzióban, hanem abban, hogy merjünk vállalni gyereket igenis, hogy a nők merjenek szülni egyet, kettőt, hármat, négyet, kinek hogy. (15. résztvevő)

A fentebb idézett válaszadók mindegyike említette Gilead és saját korunk hasonlóságait, s megnyilatkozásaik referenciapontja az elmúlt időszak magyar családpolitikája és az ehhez kötődő rendelkezések ismerete. Ám az ehhez az információhoz kapcsolódó – a sorozat világa által generált asszociációk – ellentmondásosak. Az egyik beszélő számára zavarba ejtő és megalázó volt, amikor a terhessége során megszűnt személynek lenni, s csupán a születendő gyerek okán tartották fontosnak és járt neki kivételezett figyelem. A másik beszélő viszont üdvözölte a berendezkedést, mely a nőket a minél több gyerek vállalására ösztönzi.

Szintén a befogadói értelmezéshorizont sokszínűségét, pontosabban azok különböző szintjét mutatja, hogy Gilead nemcsak az egyén közvetlen és jelenlegi mikrokörnyezetével kapcsolatban keltett asszociációkat, hanem történelmi párhuzamokat is felidézett „a világháborúk tapasztalatát, vagy a kommunizmus tapasztalatát” (6. résztvevő), vagy akár a globális egyenlőtlenségre is emlékeztette a befogadót:

Látjuk azért, hogy a világ pillérei úgy működnek, hogy vannak dúsgazdag országok, de az csak azért, mert vannak itt ilyen szegények. [...] Tehát nem lenne itt éhezés, csak van, ahol halálra zabálják magukat az emberek. (15. válaszadó)

Az expliciten politikai párhuzam mellett a pusztuló természeti környezet hasonlósága is felmerült. Gileadban minden probléma gyökere, a radikális diktatórikus berendezkedés középpontja, alapvető mozgatórugója és mindent fölülíró kifogása a környezetszennyezés miatt bekövetkező meddőség s az élve születések számának drasztikus csökkenése. Az ökológiai hanyatlás és az ember fizikai problémáinak összefüggése több válaszadó számára a jelen fenyegető valóságát is jelentette:

Nem jó irányba halad az ember a saját környezetének a kihasználása szempontjából az biztos. [...] Azért mi magunk is érezzük azt, hogy hogy a nők egyre több testi problémával küszködnek. (5. résztvevő)

Az, hogy az egyes nézőkben ugyanazon médiaprodukció megtekintése különböző benyomásokat keltett azt a feltételezést erősíti, hogy egy populáris, „szórakoztató” médiatermék jelentése is a dekódolás során a befogadóban jön létre, s hogy a „nézők akár aktívan megkérdőjelezhetik a médiaüzenetek

jelentéseit” (Hodkinson 2017).¹⁰ Az értelemzés tehát nem statikus, s nem független az egyén pszichéjétől, tapasztalataitól, s aktuális kontextusától.

Kulturális állampolgárság és bevonódás

A kutatás célkitűzései közé tartozott az is, hogy megvilágítsa, a nézőkből milyen reakciókat válthat ki a sorozatban megjelenített szélsőséges patriarchális berendezkedés, s hogy az igazságtalansággal szemben elgondolt vagy megjelenített bármilyen ellenállás csupán a sorozat fiktív világára vonatkozik, vagy a résztvevők a saját valóságukban konkrétan megtapasztalt egyenlőtlenséget is felismerik, és esetleg tesznek ellene.

Mikor a válaszadókat arra kértem, hogy gondolkodjanak el azon, miként viselkednének, ha Gileadban élnének, rendszerint saját tapasztalataikat osztották meg arról, hogy ők hogyan szoktak reagálni egyenlőséget és kirekesztést mutató helyzetekben. A válaszok spektruma igen tág volt, melyek az elkötelezett aktivista magatartástól a passzivitásig terjedtek.

Mindössze két válaszadó nyilatkozta azt, hogy tudatosan megéli állampolgári felelősségét, aktívan kifejezi véleményét, petíciókat indít és támogat, demonstrációkon vesz részt, barátokat, ismerősöket buzdít, hogy menjenek el szavazni, vagy az aktuális eseményeket tárgyaló cikkeket ír. Ők azt is megfogalmazták, hogy bár úgy érzik, hogy a demokratikus cselekvések tárháza szűkös és nem eléggé hatékony, nem lépnek át a legalitás küszöbét.

A női-férfi egyenlőtlenség elleni küzdelem egy gyakoribb, tipikusan a női szerepből fakadó válfaja a tudatos gyereknevelésen keresztüli ellenhatás. Ez az elhatározás attól függetlenül jelent meg a beszámolóokban, hogy az interjúalanyok fiúkat vagy lányokat neveltek, ám a gyerekek társadalmi neme eltérő célok megfogalmazására készítette az anyákat. A fiút nevelő anyák új, az egyenlőségen alapuló viselkedésmintákat szeretnének a gyerekeiknek átadni:

Van három csodálatos fiam, akik úgy lettek nevelve, hogy ő hozzájuk bármikor bárki hozzá mehet feleségül. (4. válaszadó)

Hogyha fiunk van, mint nekem, akkor az is nagyon fontos szerintem, hogy olyan férfiakat neveljünk, akik már nem úgy tekintenek a nőkre majd a [...], hogy a munkából hazaér a nyolc óra után, és onnantól kezdve ő elvégezte a napi kötelező teendőit. (22. válaszadó)

A lányokat nevelők elmondásuk szerint inkább arra törekedtek, hogy a nővé válásuk során a gyerekeiknek náluk pozitívabb tapasztalatokban legyen

¹⁰ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: “Audiences could actively challenge the meanings of media messages.”

részük, és hogy a lányaik az általuk kivívott eredmények részesei lehessenek: “Nekem is két lányom van, és én mindig azt tartom szem előtt, hogy nekik ezeken már ne kelljen keresztülmenni.” (21. válaszadó)

Az oktatáson keresztül megjelenő nevelést a pedagógus vagy egyetemi oktató munkakörben dolgozók tartották kihasználható lehetőségnek. Érdekes módon, a pedagógusok általában nem a sorozatbeli főszereplőhöz, a nyíltan ellenálló June-hoz hasonlították magukat, hanem a Mártákhoz, akik titkos összeesküvést szöve belülről igyekeznek változást elérni. Az ő esetükben legtöbbször a fiatalabb generációért érzett felelősségvállalás szólalt meg, mely arra készíti az oktatókat, hogy egyenlőség elveit és az alapvető szabadságszavakat iránti igényt átadják a diákoknak és hallgatóknak:

[Ha Gileadban lennék] menteném azokat, amennyire tudom, akik láznak. [...] De most is ezt csinálom. Mentem azokat, akik még lázhatnak. Ezért vagyok a pedagógusképzésben. (4. válaszadó)

Oktatóként azért egész jó pozícióban vagyunk. Mert talán gondolkodásra és az önmagukért való kiállásra tudjuk biztatni a diákokat is. (6. válaszadó)

Az interjúalanyok között legnagyobb számban azok képviseltették magukat, akik a sorozatban látottakat nem az ellenállás konkrét cselekedeteihez kapcsolták, hanem baráti és családi beszélgetésekhez. A kutatásban résztvevő legfiatalabb 17 éves nő (1. válaszadó) például így fogalmazott: „Mivel én még csak tinédzser vagyok, nincs nagy mozgásterem. De szeretek róla [a sorozatról] beszélgetni a barátnőimmel, hogy mit gondolunk a társadalomról és hogy a jövőben mit lehetne tenni.” Volt olyan is, aki számára a sorozatnézés a húgával közös program volt (2. válaszadó), és olyan is, aki a lányát „avatta be”:

A 11 éves lányom azért elég sok dolgot levett belőle, és kicsit tudunk róla beszélgetni. Ővele pont a végén már azt azokat a részeket láttuk, amikor ahhoz a csoporthoz mentek el, akiknek a szájukat összekapcsolták, és érdekes volt, hogy ott ő értette, hogy ez azért van, hogy ne beszéljenek, és ne tudjanak visszamondani semmit. (5. válaszadó)

Ezek a beszámolók azt a feltételezést erősítik, hogy a sorozatról való beszélgetés aktusa valóban „a nyilvánosság alapvető eleme, és így morálisan és funkciójában is a demokrácia nélkülözhetetlen összetevője” (Dahlgren 2006: 277).¹¹ Egy televíziós program, azáltal, hogy alkalmat teremt aktuális és elvontabb témák megvitatására, közteve hozzá tud járulni a nyilvánosság

---

¹¹ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „Talk is constitutive of publics and is thus both morally and functionally vital for democracy.”

erősítéséhez, s a társadalmi kötelekek fenntartásához. Sőt, akár olyan különböző ideológiai háttérrel rendelkező egyének között is képes dialógust generálni, akik egyébként nem szívesen osztanák meg egymással politikai nézeteiket. Hiszen bár komolyabb társadalmi-politikai kérdések megvitatásától elzárkóznak, a sorozatról viszont szívesen beszélgetnek, s ennek során saját akár politikai helyzetükhöz viszonyítva kommentálják az aktuális epizódok történéseit, a különböző hatalmi helyzetben lévő szereplőkhöz fűződő viszonyukat. Mivel a nézők egyszerre tagjai *A szolgálólány meséje* című sorozat követői fiktív táborának és ezzel párhuzamosan saját jelenük társadalmi-politikai kontextusának is, e két világ- és normarendszerét egymásra vonatkoztatva értelmezték. S éppen ez a folyamat, a fiktív és valódi világok és szabályrendszerek összeütköztetése alkalmas arra, hogy ezen keresztül a nézők megértsék és megkérdőjelezzék társadalmi beágyazottságukat.

Mikor a társadalmi igazságtalanságok kapcsán az került szóba, hogy kinek a feladata ezek ellen tenni, visszatérő momentum volt, hogy a válaszadók közül többen kétségbe vonták saját cselekedetük súlyát. Ezt rendszerint úgy fogalmazták meg, hogy ők „túl kicsik” ahhoz, hogy valódi változást idézzenek elő. Ám ezzel párhuzamosan, amikor arról beszéltek, tesznek-e valamit, ha igazságtalanságot tapasztalnak, olyan válaszreakciókról számoltak be, melyek a társadalmilag alulról szerveződő grassroot-mozgalmak alapjait képezik, és az egyén önálló politikai jellegű lokális szintű lépéseit mutatják (Kaid és Holtz-Bacha, 2008). Több nő mesélt például arról, hogy a nagyvív változások helyett jobban bízik a szűkebb körű, személyes jellegű kommunikációban „saját környezetében, [...] ahol még működnek a személyes kapcsolataim” (5. válaszadó). S az elvont, akár fizikailag is távoli ügyek felkarolása helyett konkrét, elérhető, látható célokat szeret magának kitűzni: “Én inkább azt érzem magamhoz közel állónak, ha személyes hatókörömben segítek.” (20. válaszadó) E megnyilatkozások az alulról jövő kezdeményezések azon vonását körvonalozták, hogy ezek kiindulópontja mindig az egyes ember, aki autonóm módon szerveződve igyekszik megbirkózni a nehézségekkel, s adekvát választ találni a felmerülő problémákra (Esteva, Shiva és Prakash, 2014).

Mindezzel együtt azonban észre kell vennünk, hogy az interjúalanyok által megfogalmazott állásfoglalások, bár *A szolgálólány meséje* megtekintésével kapcsolatban fogalmazódtak meg, nem annak hatására jöttek létre. Sokkal inkább arról van szó, hogy a sorozat megtekintése az egyébként is létező érzelmeket erősítette fel, s legitimálta, öntötte formába. A nézői válaszok megismerése során annak lehettünk tanúi, hogy a szavakba nem öntött érzelmek, a sorozatról való beszélgetés által megformált gondolatokká váltak, s beépültek be a nézők világképébe. Tehát, az válik láthatóvá, hogy a

médiaszövegek alakítják az egyén identifikációját, „a ’nézőség’ a szövegben és szövegen keresztül konstruálódó szubjektum-pozíciók együtteséből tevődik össze” (Ang 1996, 112).¹²

A kulturális állampolgárság határai

Eddig azt láthattuk, hogy a nézők könnyen kerültek belső vagy tényleges dialógusba a látottakkal. A legtöbb megszólaló megfogalmazott valamiféle erkölcsi állásfoglalást, ám ezzel párhuzamosan többen úgy nyilatkoztak, hogy a való életben különböző tényezők gyakran megakadályozzák őket abban, hogy eleget tegyenek ennek a belső morális kötelességnek. Az interjúkban adott válaszok alapján négy ilyen gátló tényezőt lehetett megkülönböztetni.

Az első, és leggyakrabban előforduló gátló tényező a félelem. Úgy tűnik, ez a fajta fenyegetettség-érzet egyenes arányban áll a beszélők munkaerőpiacon betöltött pozíciójával: minél felelősségteljesebb státuszban van az illető, annál jellemzőbb, hogy tart bizonyos retorzióktól. Míg az alacsonyabb tisztséget betöltők jellemzően szabadabbnak érzik magukat, és ők állították leggyakrabban azt is, hogy ki mernek állni nyíltan az igazságtalanság ellen. Ez utóbbi csoport által említett példákban azonban inkább magánéleti szituációk jelennek meg (pl. a sorbanállás konfliktusai, szomszédal való összetűzések), míg a magasabb pozíciókban lévők, inkább rendszerszintű vagy intézményesült igazságtalanságokat vették észre, s frusztrációjuk éppen abból fakadt, hogy úgy érezték, nem tudnak ez ellen eleget tenni:

V12: Nagyobb hangot kellene adni a véleményemnek, mint amennyire teszem.

SPA – És mi akadályoz meg ebben?

V12: Hát, nagyrészt azért a politikai félelem. Vezetőként nem biztos, hogy mindent olyan szinten mondhatok ki, mint ahogyan ténylegesen gondolom” (12. válaszadó).

Az ember fél cselekedni, szólni is fél az ember, mert a munkám meg mit szólnak, meg minden egyéb. (17. válaszadó)

Azok a válaszadók, akik maguk is szülők, gyakran megfogalmazták, hogy úgy érzik, bátrabban szólalnának föl vagy cselekednének, ha nem lennének gyerekeik:

---

¹²A Szerző magyar fordításának angol eredetije: Spectatorship can be “conceived as a set of subject positions constructed in and through texts.”

Hogyha nem a gyerekeim a helyzete függne, akkor azt gondolom, hogy akkor mindent megtesz az ember. (5. válaszadó)

Egy másik (többgyerekes) szülő még tovább ment:

A gyerek egy biológiai fegyver. [...] A gyerek által válik a nő kiszolgáltatottá. És az igazi független nő egy rohadt darab gyereket nem szül. (4. válaszadó)

A harmadik ok, ami számos nőt hallgatásra vagy passzivitásra sarkallt, a társadalmi normáknak való megfelelés szándéka volt. Paradox módon, a patriarchális társadalom elvárásaira a legtöbb beszélőt – pusztá jóakarattól – saját édesanyja emlékeztette leggyakrabban:

Anya szokta mondani, hogy egy kicsit néha meg kell hunyászkodni, meg hogy alázkodjak meg, meg ilyesmi, és mondtam, hogy jó-jó, de tudom, hogy nekem van igazam. (19. válaszadó)

Mondjuk mostanában szokta még mondani [anyukám] hogy legyek kicsit szerényebb. Pedig szerintem szerény vagyok... (19. válaszadó)

Az anyák részéről az az elvárás is megfogalmazódik, hogy egy feleség feladata az is, hogy úgy nézzen ki, hogy a férje büszke legyen rá:

Ha levágatom a hajam, akkor a saját anyukám azt kérdezi meg rögtön, hogy és a férjednek tetszik – és ha mondom, hogy igen akkor, hát akkor az a lényeg. Pedig nem az a lényeg, hanem hogy nekem tetszik-e. (22. válaszadó)

Fontos észrevenni, hogy az anyák konzervatívabb nézete a lányaik nemtetszését váltotta ki, ami arra enged következtetni, hogy az elmúlt évtizedekben elmozdulás történt egy megengedőbb, és emancipáltabb attitűd felé.

A negyedik ok, ami a nők bizonytalanságérzetét növeli, a maskulin viselkedésmintát mutató női vezető. A sorozatban ezt az életutat Lídia néni testesíti meg, aki a szolgálólányok vezetőjeként válik a férfihatalom kiszolgálójává és megjelenítőjévé. A jelenség, hogy gyakran éppen a nők a patriarchális beidegződés fenntartói és erősítői, több megszólaló közös tapasztalataként fogalmazódott meg:

Sajnos azt látom, hogy esetleg az a nő, aki belekerül egy olyan felsőbb pozícióba, amit általában megszoktunk a férfiktól, felvesz nagyon hasonló jellemvonásokat és nem kifejezetten méltányos a továbbiakban a nőkkel. (20. válaszadó)

A maskulin viselkedés társadalmi nemtől való függetlensége, s az interiorizált nőellenesség, s ezzel párhuzamosan a nők közötti szolidaritás felrúgása sokszor megingatja a nők egymásba s az összefogás lehetőségébe vetett bizalmát. Ahogy például Margit Patrícia (2002) a női újságírókat vizsgáló kutatása rámutatott, a női vezetők „[á]tveszik a férfiak szempontjait és úgy vélik, hogy a nők alkalmatlanok a vezetésre, mert nincsenek ambícióik, nem elég tehetségesek, nem elég magabiztosak, nem elég intelligensek, nem elég gyorsak, és hajlamosak a hisztériára.”

A bevonódás aktív elmaradásának sokféle tényezőjét nehéz – talán nem is lehet – egy közös nevezőre hozni, s összegezni. Ám ez a heterogenitás is tartogathat releváns felfedezéseket. Az várható és egyértelmű volt, hogy a patriarchális autoriter berendezkedés meg tudja fosztani a társadalom hátrányos helyzetű, elnyomott és kisebbségben lévő tagjait az önképviselet és nyílt véleménynyilvánítás lehetőségétől. Ami azonban ennél is meglepőbb, az az észrevétlenül elsajátított és alkalmazott generációk óta működő gendernormák mélyre ható súlyos rombolása – melyeknek maguk a nők is fenntartói.

Összegzés

E kutatás célja annak feltérképezése volt, hogy a nézők hogyan kerülnek (belső vagy valódi) dialógusba populáris médiaprodukciónak által bemutatott témákkal. Az interjúkérdésekre kapott válaszok elemzése során hamar egyértelművé vált, hogy a válaszadók közös tudással rendelkeznek a Magyarországon elvárt és elfogadott férfi-női szerepekkel, az aktuális családpolitikai kérdésekkel s intézkedésekkel kapcsolatban. Ám azzal együtt, hogy az értelmezői közösség számára a közbeszédben előforduló témák közel azonosak, a sorozat által generált asszociációk mégis különböztek egymástól az egyének élettapasztalatainak és világnézetének függvényében. Ezek a heterogén interpretációk azonban éppen azt a feltételezést erősítik, hogy a televíziós drámasorozatok alkalmasak lehetnek, hogy nézőiket társadalmi-politikai kérdések megvitatására ösztönözzék, hogy a szereplőkön keresztül szekunder módon megélt események és a meglepő fordulatokat tartogató cselekményszálak elvont politikai fogalmakat – mint például, szólásszabadság, a köz- és a magán-szféra – hoznak a nézők számára elérhető, feldolgozható közelségbe.

Ha a válaszokat a feminizmus perspektívájából összegezzük, az eredmények ellentmondásosak. A kulturális állampolgárság és a feminizmus közötti ambivalens kapcsolat – melyet Hermes és Stello a detektívtörténetek női olvasóival kapcsolatban fogalmazott meg – jelen kutatásban is visszaköszönt. Eszerint az olvasók bár „képesek repedéseket találni a

domináns kultúra hatalmi rendszerén, ám paradox módon mindez a rendszer legitimálásával jár együtt, s megerősíti a jelenlegi berendezkedés fenntartását” (2000, 230).¹³ *A szolgálólány meséjével* kapcsolatos válaszokat megvizsgálva is láthatóvá vált, hogy bár a sorozatról való beszélgetés kritikai attitűdöt jelenít meg, mely ugyan hordozza a problémafelvetés képességét, de ez mégsem szubverzív, hanem a *status quo* fenntartására irányul. A visszahúzódság egyfelől akár a kulturális állampolgárság magatartásának meghiusulásaként is értelmezhető. Ám az önreflexív megfogalmazás, a rendelkezésre álló cselekedetek és a passzivitás között feszülő ellentét felismerése, illetve valamiféle büntudat vagy hiány kimondása politikai-társadalmi-erkölcsi tudatosságot is jelez, s így paradox módon éppen emiatt, mégiscsak a kulturális állampolgárság csatornájává válik. Hiszen a tisztánlátás, a fiktív és való világok közötti párhuzam s különbözőség felismerése, s akár csak saját részre való bevallása is az aktív civil magatartás és gondolkodás (halvány, de nem elhanyagolható) megcsillanása. A populáris kultúra, és ezen belül a sorozatok tehát képesek lehetnek hidat alkotni a közszféra és a magánszféra, valamint a politikai és a magánéleti kommunikáció között, olyan kontextust, kommunikációs környezetet létrehozni, mely hozzájárulhat az ellenállás lehetőségeinek felismeréséhez.

Felhasznált szakirodalom

- Ang, Ien. 1995. „A Dallas és a tömegkultúra ideológiája.” Ford. Csáki Gabriella. *Replika*, 17–18: 201–214.
- Ang, Ien. 1996. *Gender And/In Media Consumption. Living Room Wars*. London: Routledge, 109–132.
- Askanius, Tina. 2017. „Engaging with The Bridge: Cultural citizenship, cross-border identities and audiences as ‘regionauts.’” *European Journal of Cultural Studies*, 22 (3): 271–290.
- Barát Erzsébet. 2012. „Az ’erős nő’ vizuális megjelenítésének terepe (?): A NAP kampány képeinek elemzése észak-amerikai és angol posztfeminizmus viták tükrében.” In Tóth Zsófia Anna; Vajda Zoltán (szerk.) *Amerikanisztika és vizualitás. Metszéspontok az információs társadalom horizontján*. Szeged: Americana E-Books, 1–12.

---

¹³ A Szerző magyar fordításának angol eredetije: „[T]here is evidently enough space for them to find cracks in dominant culture to build sustaining identities and critical forms of empowerment, that paradoxically result in continuing allegiance to that system.”

- Bényei, Judit. 2001. „[Az Alkonyzónától a Simpson családig.](#)” *Médiakutató*. 2001. nyár.
- Császi, Lajos. 2008. „[Médiakutatás a kulturális fordulat után.](#)” *Médiakutató*. 2008. ősz.
- Dahlgren, Peter. 2006. „Doing citizenship.” *European Journal of Cultural Studies*, 9(3): 267–286.
- Donovan, Josephine. 2012. *Feminist Theory*. New York: Continuum.
- Esteva, Gustavo, Prakash, Madhu Suri, és Shiva, Vandana. 2014. *Grassroots postmodernism remaking the soil of cultures*. London: Bloomsbury Publishing.
- [Gender Equality Index 2019: Hungary](#). European Institute for Gender Equality. 2020. április 9.
- George, Kelly C. 2012. „[Self-help as women’s popular culture in suburban New Jersey: An ethnographic perspective.](#)” *Participations: Journal of Audience & Reception Studies*, 9 (2).
- Harrison, Chloe. 2020. „The truth is we’re watching each other’: Voiceover narration as ‘split self’ presentation in *The Handmaid’s Tale* TV series.” *Language and Literature*, 29 (1): 22–38.
- Hermes, Joke. 2005. *Re-reading Popular Culture: Rethinking Gender, Television, and Popular Media Audiences*. London: Blackwell Publishing.
- Hermes, Joke, & Stello, Cindy. 2000. „Cultural citizenship and crime fiction.” *European Journal of Cultural Studies*, 3 (2): 215–232.
- Hill, Annette. 2018. „Saga’s story: Emotional engagement in the production and reception of Nordic crime drama *The Bridge*.” In Kim Toft Hansen, Steven Peacock, és Sue Turnbull, (szerk.) *Crime Pays – Contemporary Television Crime Dramas*, London: Palgrave Macmillan, 269–284.
- Hodkinson, Paul. 2017. *Media, culture and society: An Introduction*. SAGE Publications, Kindle Edition.
- „[Itt az HBO-toplista: A szolgálólány meséjét nézték tavaly a legtöbben.](#)” 2022. *HVG Online*. 2022. január 14.
- Kaid, Lynda Lee, és Holtz-Bacha, Christina (szerk). 2008. [Encyclopedia of political communication](#). London: SAGE Publications. Online edition.
- Kövér-Van Til, Ágnes. 2018. „[Nemzeti Konzultáció 2018 - A családok védelméről: töprengések a konzultáció kérdéseiről, 1.](#)”

- [rész.](#)” *Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat*, 8(2), 66–79.
- Kvale, Steinar. 2007. *Qualitative Research kit: Doing interviews*. London: SAGE Publications. Online edition.
- László, Miklós. 2005. „[Hírműsorok generációs szemmel](#).” *Médiakutató*. 2005. tél.
- Margit Patrícia. 2002. „[A nők reprezentációja](#).” *Médiakutató*. 2002. ősz.
- Munk, Veronika. 2009. „[Sztárság, elméletben](#).” *Médiakutató*. 2009. tavasz.
- Nærland, Torgeir Uberg. 2019. „Fictional Entertainment and Public Connection: Audiences and the Everyday Use of TV-series.” *Television & New Media*, 20 (7): 651–669.
- Radway, Janice. 2000. „The Institutional Matrix of Romance.” In Simon During (ed) *The cultural studies reader*. Routledge, 564–576.
- Toone, Ashton, Edgar, Amanda Nell és Ford, Kelly. 2017. „[She made angry Black woman something that people would want to be’: Lemonade and Black women as audiences and subjects](#).” *Participations: Journal of Audience & Reception Studies*, 14 (2)
- Van Zoonen, Liesbet. 2005. *Entertaining the Citizen*. London: Rowman & Littlefield.

Függelék

1. A válaszadók demográfiai összetétele

	Életkor	Foglalkozás
1. válaszadó	17	Tanuló
2. válaszadó	23	Egyetemi hallgató
3. válaszadó	46	PR munkatárs
4. válaszadó	56	Tanár
5. válaszadó	41	Ügyvéd
6. válaszadó	45	Egyetemi oktató
7. válaszadó	36	Irodai alkalmazott
8. válaszadó	35	Titkárnő
9. válaszadó	55	Ápolónő
10. válaszadó	34	Irodai alkalmazott
11. válaszadó	46	Tanár
12. válaszadó	43	Oktatási vezető

13. válaszadó	38	Irodai alkalmazott
14. válaszadó	26	Kozmetikus
15. válaszadó	43	Politikai tanácsadó
16. válaszadó	38	Óvónő
17. válaszadó	45	Tanár
18. válaszadó	25	Felhasználó
19. válaszadó	27	PhD-hallgató
20. válaszadó	46	Kritikus
21. válaszadó	29	Környezetvédelmi manager
22. válaszadó	28	Irodai alkalmazott

2. Az interjúk kérdései

- Hogy kerültél kapcsolatba a sorozattal? Hol nézted? Milyen csatornán? Egyedül vagy valakivel?
- Mi fogott meg benne? Milyen érzelmeket kelt benned a sorozat?
- Online vagy offline (személyesen) szoktál valakivel beszélgetni a sorozatról?
- Hogyan tudnád jellemezni Gilead világát?
- Milyen érzéseket kelt benned ez a világ?
- Mi az, ami felháborít ebben a világban? Esetleg van valami, ami tetszik?
- Te hogyan éreznéd itt magad? Mit tennél? Melyik női szerep a legelfogadhatóbb? Miért?
- Melyik szerepet választanád?
- Ki a kedvenc szereplőd? Offred (June) karaktere szimpatikus?
- Mit gondolsz róla? Milyen feleség? Milyen anya?
- Te kockáztatnád az életed?
- Melyik a kedvenc részed a sorozatból? Esetleg van olyan epizód, ami nagyon megragadt benned?
- Volt olyan, hogy nem akartad nézni tovább a sorozatot?
- Mennyire fedezhetőek fel benne közös vonások a jelen világunkkal?
- Hogyan gondolkodsz a parancsnokok feleségeiről, azokról, akik együttműködnek?
- Szereted a sorozatokat? Mit szoktál nézni? Jobb vagy rosszabb ez, mint a többi sorozat?
- Milyen ma nőnek lenni? Neked mi a legnagyobb kihívás? Kinek a feladata ennek a megoldása?